

ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

(Πολιτική Έφεση Αρ. 44/13)

19 Νοεμβρίου, 2015

[ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΨΑΡΑ-ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ, Δ/ΣΤΕΣ]

ΜΕΤΑΞΥ:

ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εφεσείοντα/Εναγόμενου

και

1. ΑΝΔΡΙΑΝΗΣ ΠΑΛΜΑ
2. ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΛΜΑ
3. ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΠΑΛΜΑ

Εφεσιβλήτων/Εναγουσών

Θ. Μαυρομουστάκη (κα), για Εφεσείοντα/Εναγόμενο
Αχ. Δημητριάδης και Ν. Ιακώβου (κα), για Εφεσιβλήτες/Ενάγουσες

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, Δ.: Την ομόφωνη απόφαση του Δικαστηρίου θα δώσει ο Χριστοδούλου, Δ.

Α Π Ο Φ Α Σ Η

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Δ.: Με απόφαση ημερ. 28.11.12, το Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας επεδίκασε στη σύζυγο και στις θυγατέρες του έφεδρου στρατιώτη Χαράλαμπου Πάλμα (εφεσίβλητες/ενάγουσες) γενικές και τιμωρητικές αποζημιώσεις συνολικού ύψους €324.000 στη βάση του αστικού αδικήματος της αμέλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας και της παραβίασης των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, τις Διεθνείς συμβάσεις και τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

Ο εφεσείοντας θεωρεί εσφαλμένη την πρωτόδικη απόφαση για 27 λόγους, τους οποίους θα εξετάσουμε αφού πρώτα παραθέσουμε σε συντομία τα γεγονότα επί των οποίων στηρίχτηκε το πρωτόδικο Δικαστήριο προς θεμελίωση της καταδικαστικής του απόφασης.

Ο Χαράλαμπος Πάλμας, έφεδρος στρατιώτης το 1974 του 336 Τάγματος Επιστρατεύσεως (ΤΕ), ήταν ένας από τους έξι υπερασπιστές του φυλακίου «Παλλούκια» (στο εξής το Φυλάκιο) στον Άγιο Δομέτιο.

Οι σφοδρές μάχες που έγιναν στην περιοχή του Φυλακίου κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης της τουρκικής εισβολής, είχαν ως αποτέλεσμα την αποκοπή του Φυλακίου από τον υπόλοιπο λόχο. Με τραγική κατάληξη την κατάληψη του Φυλακίου το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου και την παράδοση των έξι υπερασπιστών του στα προελαύνοντα τουρκικά στρατεύματα. Λίγο όμως μετά την παράδοση τους, περί τις 7:30 μ.μ., ακούστηκαν βολές όπλων και την επομένη, μετά από διευθέτηση μέσω των Ηνωμένων Εθνών με την ηγεσία του τουρκικού στρατού, περισυνελέγησαν από το σημείο απ' όπου ακούστηκαν το προηγούμενο απόγευμα βολές όπλων οι σωροί έξι στρατιωτών της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ), οι οποίοι μεταφέρθηκαν με όχημα της ΕΦ στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας όπου τάφηκαν σε ομαδικό τάφο μαζί με άλλους ως «άγνωστοι». Έκτοτε η Δημοκρατία, μέχρι το 1996, θεωρούσε τον Πάλμα ως αγνοούμενο. Το 1996 όμως, σύμφωνα με ό,τι ισχυρίστηκε πρωτοδίκως, βεβαιώθηκε ότι ο Πάλμας ήταν νεκρός και πληροφόρησε σχετικά τη σύζυγό του (εφεσίβλητη 1), η οποία αρνήθηκε να αποδεχτεί το θάνατο του συζύγου της. Τον αποδέχτηκε τρία χρόνια μετά, το 1999, όταν έγιναν εκσκαφές στον ομαδικό τάφο όπου είχε ταφεί και της παραδόθηκαν τα οστά του για ταφή τα οποία, μαζί με τα οστά των άλλων ταφέντων εθνοφρουρών, ταυτοποιήθηκαν με τη μέθοδο του

DNA. Παρόμοιες εκσκαφές είχαν γίνει προηγουμένως, το 1979-1981, σε παραπλήσιο τάφο στον οποίο είχαν ταφεί πεσόντες ελλαδίτες, τα οστά των οποίων είχαν τότε δοθεί στους οικείους τους για ταφή.

Στη βάση των πιο πάνω, τα οποία οριοθετούν και το γενικό πραγματικό πλαίσιο της υπόθεσης, οι εφεσίβλητες καταχώρισαν το 2001 αγωγή εναντίον της Δημοκρατίας, αξιώνοντας γενικές αποζημιώσεις με αιτία αγωγής την παραβίαση από τη Δημοκρατία των συνταγματικών τους δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τα άρθρα 8 (απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση), 15 (προστασία ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και 35 (αποτελεσματική εφαρμογή συνταγματικών διατάξεων) του Συντάγματος, ως και για παραβίαση των αντίστοιχων δικαιωμάτων τους που απορρέουν από τα άρθρα 3 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κυρώθηκε από το Ν.39/1962. Και αυτό με τον ισχυρισμό ότι, ως αποτέλεσμα των εν λόγω παραβιάσεων υπέστησαν τεράστια πνευματική ταλαιπωρία, ψυχική οδύνη και αγωνία λόγω της μακρόχρονης αβεβαιότητας και αμφιβολίας για την τύχη του φερόμενου ως αγνοούμενου συζύγου και πατέρα τους. Σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι οι δύο θυγατέρες του Πάλμα, οι εφεσίβλητες 2

και 3, έχασαν τον πατέρα τους σε ηλικία 5,5 και 2,5 ετών, αντίστοιχα.

Η αγωγή αντιμετώπισε την Υπεράσπιση του εφεσείου/εναγόμενου, ο οποίος, αφενός, προέβαλλε γενική άρνηση των όσων οι εφεσίβλητες καταλόγιζαν στη Δημοκρατία και, αφετέρου, ότι η εφεσίβλητη 1 ετύχανε ενημέρωσης σε όλα τα στάδια της διερεύνησης της τύχης του συζύγου της. Περαιτέρω, προέβαλλε και τον ισχυρισμό ότι στη βάση των στοιχείων που είχαν περιουλλεγεί και των δεδομένων που υπήρχαν κατά το χρόνο θανάτωσης του Πάλμα, δεν ήταν δυνατό να στοιχειοθετηθεί ο θάνατος του και κατά συνέπεια απέρριπτε την αιτία αγωγής.

Στο πλαίσιο της ακροαματικής διαδικασίας που επακολούθησε κατέθεσαν για τις εφεσίβλητες δέκα μάρτυρες (ΜΕ) – μεταξύ των οποίων και οι ίδιες – η μαρτυρία των οποίων έγινε αποδεκτή στο σύνολό της ως αξιόπιστη, ενώ η μαρτυρία των τεσσάρων μαρτύρων που κατέθεσαν για τον εφεσείου (ΜΥ) απορρίφθηκε ως αντιφατική, αστήρικτη και παραπλανητική. Στη βάση δε της μαρτυρίας που έγινε αποδεκτή, το πρωτόδικο Δικαστήριο απεφάνθη ότι τα στοιχεία που είχαν περιέλθει σε γνώση της Δημοκρατίας ήταν αρκούτως ικανοποιητικά για τεκμηρίωση ότι ο Πάλμας και οι άλλοι πέντε

υπερασπιστές του Φυλακίου είχαν φονευθεί το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου 1974 και κακώς η Δημοκρατία περιέλαβε τα ονόματα τους στον κατάλογο των αγνοουμένων. Και αυτό με αναφορά, μεταξύ άλλων, στη μαρτυρία της εφεσίβλητης 1 (ME1) και των Ξ. Καλλή (ME5), Αντ/ρχη Σ. Έλληνα (ME6), Λ. Λίγγη (ME7) και Β. Αθανασίου (ME9). Συγκεκριμένα:-

Η εφεσίβλητη 1 παρουσίασε στο Δικαστήριο 29 έγγραφα, τα οποία κατατέθηκαν ως τεκμ. 1-29. Μεταξύ αυτών (α) κατάθεση στην αστυνομία του Ανθυπολοχαγού Π. Παμπόρη ημερ. 6.6.75 (τεκμ.24) σύμφωνα με την οποία οι έξι υπερασπιστές του Φυλακίου συνελήφθησαν από τους τούρκους στρατιώτες γύρω στις 7:30 μ.μ. της 16.8.74 και ακολούθως, από το σημείο της σύλληψης τους, ακούστηκαν ριπές όπλων και την επομένη, γύρω στις 4:00 μ.μ., περισυνελλέγησαν από την περιοχή του Φυλακίου 6 πτώματα εθνοφρουρών που μαζί με άλλα 12 μεταφέρθηκαν και τάφηκαν στο κοιμητήριο Λακατάμιας και (β) έγγραφο ημερ. 26.11.1993 του λειτουργού της Υπηρεσίας Αγνοουμένων Χρ. Σίβακα (τεκμ. 29), στο οποίο θα γίνει αναφορά πιο κάτω.

Ο Β. Αθανασίου (ΜΕ9), ανέφερε ότι στις 17.8.1974 πέτυχε είσοδο στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας όπου αναγνώρισε τη σορό του γιού του Παναγιώτη, η οποία ήταν μαζί με άλλες σορούς σε όχημα περισυλλογής της ΕΦ. Η κατάσταση των σορών, ανέφερε, ήταν αναγνωρίσιμη και με την αναγνώριση του νεκρού γιού του ζήτησε από τον εκεί υπεύθυνο αξιωματικό της ΕΦ να του παραδώσει τη σορό του για ταφή. Ο αξιωματικός όμως αρνήθηκε και παρόλο που ο ίδιος είχε θέσει ξύλινο σταυρό στο σημείο που τάφηκε ο γιος του, εντούτοις τις επόμενες ημέρες ο σταυρός αφαιρέθηκε και έκτοτε το όνομα του γιου του είχε περιληφθεί στον κατάλογο των αγνοουμένων της τουρκικής εισβολής.

Ο Αντ/ρχης Έλληνας (ΜΕ6) ανέφερε ότι το 1974 ετοίμασε πόρισμα (τεκμ. 36), στο οποίο κατέληγε ότι οι αναφερόμενοι σ' αυτό οπλίτες του 336 ΤΕ, μεταξύ των οποίων και ο Χαρ. Πάλμας, εξαφανίστηκαν «υπό συνθήκες που καθιστούν πιθανό το θάνατο αυτών».

Ο Λ. Λίγγης (ΜΕ7) - ο οποίος κατά τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής υπηρετούσε στο Φυλάκιο - ανέφερε ότι ο Χαρ. Πάλμας είχε σκοτωθεί με τους υπόλοιπους πέντε υπερασπιστές του

Φυλακίου στις 7:00 – 7:30 μ.μ. της 16.8.74. Τα ονόματα των έξι φονευθέντων από τους τούρκους στρατιώτες, μάλιστα, τα σημείωσε σε σημειωματάριο που τηρούσε τότε για τα διαδραματιζόμενα (τεκμ. 44) και τον Ιούλιο του 1975 έδωσε κατάθεση στο Δεύτερο Γραφείο του 211 Τάγματος Πεζικού (ΤΠ), στην οποία ανέφερε ότι οι έξι υπερασπιστές του Φυλακίου είχαν σκοτωθεί. Δεύτερη κατάθεση, ανέφερε, έδωσε και το 1990 σε αξιωματικό του ΤΑΕ στον οποίο παρέδωσε και το σημειωματάριο του (τεκμ. 44) όπου στη σελίδα 13 καταγράφονται τα ονόματα των έξι νεκρών του Φυλακίου, ενώ τρίτη πολυσέλιδη κατάθεση (τεκμ. 45) για το ίδιο θέμα έδωσε το 1992 και σε δεύτερο αξιωματικό του ΤΑΕ, στον οποίο επίσης παρέδωσε και αντίγραφο του σημειωματαρίου του.

Ο Ε. Καλλή (ΜΕ5) - κατ' εξοχήν αρμόδιος για θέματα αγνοουμένων - αναγνώρισε «Άκρως Απόρρητο Έγγραφο» ημερ. 26.11.93 (τεκμ.29) το οποίο είχε ετοιμάσει ο λειτουργός της Υπηρεσίας Αγνοουμένων Χρ. Σίβακας, σύμφωνα με το οποίο οι αγνοούμενοι των περιοχών ΕΛΔΥΚ – Αγίου Παύλου κατά τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής «πρέπει να αναζητηθούν από το κοιμητήριο Λακατάμιας όπου προφανώς τάφηκαν ως άγνωστοι». Αυτούσιο το περιεχόμενο του εν λόγω Εγγράφου παρατίθεται στην

Κυπριακή Δημοκρατία μέσω του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας ν. Βάσου Βασιλείου ως διαχειριστή της περιουσίας του αποβιώσαντος Χριστοφή Ππασιά κ.α., Πολ. Εφ. 381/2010 ημερ. 26.5.15 και δεν θα το επαναλάβουμε στην ολότητά του, περιοριζόμενοι να παραθέσουμε μόνο το πιο κάτω απόσπασμα.

«Ο Σάββας Καραπάσιης έφεδρος του 336 Τ. Π. που υπηρέτησε και αυτός στο φυλάκιο «Παλλούκια», την 17.8.74 το πρωί ενώ βρισκόταν στη γραμμή αντιπαράθεσης στον Αγ. Παύλο μπήκε σε στρατιωτικό φορτηγό μαζί με δύο άλλους άγνωστους του στρατιώτες και πήγαν με συνοδεία των Η.Ε. στο φυλάκιο «Παλλούκια» στο μέρος όπου είδε το απόγευμα της προηγούμενης ημέρας να πυροβολούνται δικοί μας στρατιώτες και περισυνέλεξαν 6 πτώματα νεκρών στρατιωτών μας. Από τους 6 οι πέντε ήσαν διάτρητοι από σφαίρες στο στήθος ενώ ο 6^{ος} τον οποίο αναγνώρισε σαν το Γιαννή Γιαννή ΑΦΑ.1244 από την Αμμόχωστο έφερε πολλαπλά τραύματα πιθανόν από οβίδα. Από τους άλλους πέντε ανεγνώρισε τον Αντρέα Ζορπή ΑΦΑ.268, τον Δημήτρη Ευαγγέλου ΑΦΑ.1466, τον Αντρέα Πάλμα ΑΦΑ.719 και Χαράλαμπο Πάλμα ΑΦΑ.1316. Όταν το φορτηγό με τους νεκρούς έφτασε στον Αγ. Παύλο αυτός κατέβηκε και δεν γνωρίζει πού πήραν τους νεκρούς για ταφή».

Στη βάση της μαρτυρίας που έγινε αποδεκτή ως αξιόπιστη, το πρωτόδικο Δικαστήριο, με αναφορά σε αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου και σε αποφάσεις του ΕΔΑΔ, καταλόγισε στην Δημοκρατία πλημελή εκτέλεση των υποχρεώσεων της κατά την περισυλλογή και ταφή του άτυχου Πάλμα, αλλά και μεταγενέστερα. Πλημμέλεια που κατά το πρωτόδικο Δικαστήριο συνιστούσε

εξευτελιστική και ταπεινωτική μεταχείριση των εφεσιβλήτων που επηρέασε εκ βάθρων την προσωπική και οικογενειακή τους ζωή, ως το ακόλουθο απόσπασμα από την πρωτόδικη απόφαση.

«Το γεγονός ότι ο Έφεδρος Πάλμας σκοτώθηκε σε περιοχή που κατά το συγκεκριμένο χρόνο δεν ελεγχόταν από τη Δημοκρατία, (ως η θέση της Δημοκρατίας στην υπεράσπιση τους), ουδόλως αλλάζει την υποχρέωση της Δημοκρατίας να διακριβώσει την τύχη του, δεδομένης της ιδιαιτερότητας ότι στην περίπτωση αυτή έχουμε το γεγονός της ΜΟΝΗΣ ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗΣ που έγινε κατά τη διάρκεια της Τουρκικής Εισβολής. Οι νεκροί παρελήφθησαν την επομένη του θανάτου τους από στρατιώτες της Εθνικής Φρουράς με αυτοκίνητα της Εθνικής Φρουράς κάτω από τις οδηγίες του ΓΕΕΦ.

Έτσι οι σοροί (περιλαμβανομένης εκείνης του Εφέδρου Πάλμα) περιήλθαν στην δικαιοδοσία της Δημοκρατίας και η Δημοκρατία είχε εκ των πραγμάτων υπό τον έλεγχο της όλα εκείνα τα στοιχεία που την καθιστούσαν υπεύθυνη να διασφαλίσει τα δικαιώματα των συγγενών σύμφωνα με τη Σύμβαση.

Με την πλημμελή εκτέλεση των υποχρεώσεων της κατά την περισυλλογή και ταφή της σωρού του Χαράλαμπου Πάλμα και την παράλειψή της να διενεργήσει την δέουσα έρευνα, η Δημοκρατία όχι μόνο παραβίασε την υποχρέωση της κάτω από το Άρθρο 7 του Συντάγματος και το αντίστοιχο Άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αλλά και με βάση τα γεγονότα της παρούσας υπόθεσης παραβίασε και το Άρθρο 8 του Συντάγματος και αντίστοιχο Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ αφού η παράλειψη διερεύνησης συνιστά εξευτελιστική και ταπεινωτική μεταχείριση των Εναγουσών καθώς και το Άρθρο 15 του Συντάγματος και αντίστοιχο Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ αφού η προσωπική και οικογενειακή ζωή των Εναγουσών επηρεάστηκε εκ βάθρων».

Επιπροσθέτως της πιο πάνω κατάληξης, το πρωτόδικο Δικαστήριο έκρινε πως *«Οι πράξεις και/ή παραλείψεις της Δημοκρατίας κατά του χρόνου της περισυλλογής και ταφής των πεσόντων καθώς και μετέπειτα*

κατά τις διενεργηθείσες εκταφές, αλλά και το γεγονός ότι η Δημοκρατία ενώ γνώριζε και/ή όφειλε να γνωρίζει τις συνθήκες θανάτου και ταφής του πεσόντα Χαράλαμπου Πάλμα παρέλειψε να ενημερώσει τις Ενάγουσες ή οποιαδήποτε από αυτές αναφορικά με τις συνθήκες αυτές, συνιστά παραβίαση του Ανθρωπιστικού εθνικού δικαίου όπως αυτό έχει καταγραφεί στις Συνθήκες της Γενεύης που κωδικοποιούν το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο».

Έχοντας δε κρίνει, το πρωτόδικο Δικαστήριο, ένοχη τη Δημοκρατία για τις προαναφερθείσες παραβιάσεις, προχώρησε στο επόμενο στάδιο που αφορούσε το ζήτημα των αποζημιώσεων. Και αυτό, στη βάση ότι για την «... αβεβαιότητα, αμφιβολία και ανησυχία που υπέφεραν (οι εφεσίβλητες) για παρατεταμένη και συνεχή περίοδο...» υπέστησαν «... σοβαρή πνευματική και/ή ψυχική οδύνη και/ή αγωνία που διατάραξε καταλυτικά την προσωπική και οικογενειακή τους ζωή» δικαιούνταν αποζημιώσεων, τις οποίες διαχώρισε σε μη χρηματικές και σε τιμωρητικές. Συναφώς, αφού αναφέρθηκε στη **Γιάλλουρος v. Νικολάου (2001) 1 Α.Α.Δ. 558** στην οποία λέχθηκε ότι επιβάλλεται η απόδοση αποζημίωσης στο θύμα της παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακολούθησε, όπως ανέφερε, τη μεθοδολογία του ΕΔΑΔ στις **Bazorkina v. Russia, App.**

No. 69481/10 ημερ. 27.6.06 και **Isayeva V. Russia, App. No. 57950/00 ημερ. 24.2.2005** και κατέληξε ότι η εφεσίβλητη 1 (η σύζυγος) δικαιούται σε αποζημίωση €6.000 για κάθε χρόνο παραβίασης και έκαστη από τις εφεσίβλητες 2 και 3 (θυγατέρες) €3.000 για κάθε χρόνο παραβίασης εφόσον αυτές δεν ήταν στην ίδια θέση με τη μητέρα τους. Λαμβανομένου δε υπόψη ότι η εφεσίβλητη 1 ενημερώθηκε επίσημα ότι ο σύζυγος της ήταν νεκρός το 1996, 22 δηλαδή χρόνια μετά το θάνατό του, της επιδίκασε το συνολικό ποσό των €132.000 (22 x €6.000) ως μη χρηματικές (γενικές) αποζημιώσεις, ενώ στις εφεσίβλητες 2 και 3 από €66.000 (22 x €3.000). Σ' ό,τι δε αφορά τις τιμωρητικές αποζημιώσεις επεδίκασε σε εκάστη των εφεσιβλήτων €20.000, παρόλο που τέτοιες αποζημιώσεις δεν αξιώνονταν με την αγωγή τους. Και αυτό με αναφορά στις **Thompson v. Commissioner of Police [1997] 2 All E.R. 762, Papakokkinou and Others v. Princess Zena De Tyra Kanther (1982) 1 C.L.R. 23** και **Varnava and Others v. Turkey, App.16064-16073/9000 ημερ. 10.1.08** και με την ακόλουθη επισήμανση:

“Το Δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει τιμωρητικές αποζημιώσεις και η συγκεκριμένη περίπτωση θεωρώ ότι είναι δόκιμη. Η Δημοκρατία παραβίασε τα εκ του Νόμου και εκ των Διεθνών Συνθηκών απορρέοντα δικαιώματα των Ευαγουσών όπως έχει ήδη αναλυθεί πιο πάνω. Θα πρέπει επιπρόσθετα να

Ληφθεί υπ' όψιν ότι οι παραβιάσεις αυτές έγιναν από τις Αρχές στις οποίες οι Ενάγουσες είχαν δείξει εμπιστοσύνη και εναπόθεσαν όλες τις ελπίδες τους. Γιατί για 25 χρόνια δεν έγιναν εκταφές στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας; Η ηγεσία, για λόγους ανεξήγητους, δεν ήθελε να κάνει αυτό που το Δίκαιο της επέβαλλε σε ένα τόσο σημαντικό θέμα. Μήπως δεν ήθελαν να παραδεχτούν ότι ορισμένοι αγνοούμενοι ήσαν πράγματι νεκροί και ευρίσκοντο θαμμένοι από το 1974 στις ελεύθερες περιοχές; Καμία απάντηση. Και γιατί το 1979-1981 έγινε επιλεκτική εκταφή στο Κοιμητήριο Λακατάμιας; Γιατί σταμάτησαν; Καμία απάντηση. Γιατί ο κατάλογος των Αγνοουμένων (Τεκμήριο 32) μόλις στις 10 Ιουλίου 2000 δημοσιεύτηκε και μόλις τότε έγινε γνωστό δημόσια ποιοι και πόσοι ήσαν οι αγνοούμενοι; Καμία απάντηση.

Είναι για τους πιο πάνω, μεταξύ άλλων, λόγους που το Δικαστήριο επιβάλλεται να επιδικάσει τιμωρητικές αποζημιώσεις διότι φαίνεται ότι η ευθύνη για τις παραβιάσεις ήτο σε όλο το φάσμα του Κυβερνητικού Μηχανισμού, από τους απλούς στρατιώτες που έκαναν τη ΜΟΝΗ περιουλλογή του Αυγούστου του 1974 μέχρι την υψηλά ιστάμενη πολιτική και στρατιωτική ηγεσία που πήρε την απόφαση το 1979 και το 1999 για εκταφές στις ελεύθερες περιοχές της Κύπρου!

Όμως και η όλη γραμμή της Δημοκρατίας στην υπόθεση αυτή και η συμπεριφορά στην δίκη θεωρώ ότι είναι σημαντική.

Η προσπάθεια της Δημοκρατίας να υποδείξει στις Ενάγουσες ότι ήταν ενήμερες και ότι ήταν δική τους επιλογή να επιμένουν να θεωρούν τον Πάλμα ως αγνοούμενο καθώς και η υποβολή για την αμφισβήτηση της διαφοράς στα συναισθήματα που θα βίωναν οι Ενάγουσες αν ο πατέρας τους ήταν νεκρός και όχι αγνοούμενος είναι χαρακτηριστικές και λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο όταν αποφασίζει τις αποζημιώσεις και ειδικά τις τιμωρητικές.

Το να προσπαθεί απάνθρωπα και προκλητικά η Δημοκρατία, να εξισώσει τον πόνο και την αβεβαιότητα (όπως υπάρχει ως μαρτυρία ενώπιον του Δικαστηρίου χωρίς οποιανδήποτε αμφισβήτηση) του να περιμένουν την επιστροφή του πατέρα τους με το θάνατο, στον οποίο με την πάροδο του χρόνου αποδεδειγμένα μειώνεται ο πόνος και ο οποίος σηματοδοτεί μια δύσκολη αλλά με προοπτική αρχή, είναι ακόμη ένας παράγοντας που το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του όταν αποφασίζει για τις τιμωρητικές αποζημιώσεις».

Ο εφεσεϊοντας, όπως ήδη έχει σημειωθεί, προσβάλλει ως εσφαλμένη την πρωτόδικη απόφαση με 27 λόγους έφεσης. Προέχει όμως η αναφορά στους λόγους για τους οποίους το Εφετείο ανάτρεψε

την πρωτόδικη απόφαση στην **Ππασιά κ.α.** (ανωτέρω), εφόσον σύμφωνα με τους ευπαιδευτούς συνηγόρους των εφεσιβλήτων τα γεγονότα της **Ππασιάς** διαφοροποιούνται από τα γεγονότα της παρούσας. Επί του προκειμένου το Εφετείο δεν είχε την ευκαιρία να έχει και τις θέσεις του εφεσείοντα, αφού η ευπαιδευτη συνήγορος του δεν εμφανίστηκε κατά την επ' ακροατηρίω συζήτηση της υπόθεσης για να εκθέσει τις θέσεις της επί του ζητήματος.

Τα γεγονότα της **Ππασιάς** (ανωτέρω) καταγράφονται με λεπτομέρεια στην απόφαση του Εφετείου ημερ. 26.5.15 και δεν θα επαναλάβουμε στην ολότητα τους, αλλά θα τα καταγράψουμε σε συντομία για σκοπούς σύγκρισης με τα γεγονότα που συνθέτουν την παρούσα υπόθεση.

Τον Αύγουστο του 1974 η μονάδα του Ππασιά βρέθηκε να αμύνεται στην ευρύτερη περιοχή του αεροδρομίου Λευκωσίας, απέναντι από το στρατόπεδο της ΤΟΥΡΔΥΚ.

Οι θέσεις που υπεράσπιζε η μονάδα του Ππασιά καταλήφθηκαν από τα προελαύνοντα τουρκικά στρατεύματα στις 14.8.1974 και ο ίδιος θεάθηκε να αιχμαλωτίζεται από τούρκους στρατιώτες. Τρεις

ημέρες μετά, στις 17.8.74, περισυλλέγηκαν από την περιοχή οι φονευθέντες στις μάχες εθνοφρουροί, ως αποτέλεσμα των διευθετήσεων που είχαν γίνει μέσω των Ηνωμένων Εθνών με την ηγεσία των τουρκικών στρατευμάτων.

Κατά την περισυλλογή των νεκρών δεν τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες διαδικασίες και όπως έκρινε το Εφετείο, εσφαλμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη ότι οι συνθήκες «κόλασης» που είχαν δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής και της αποδιοργάνωσης της ΕΦ δεν επέτρεπαν να ακολουθηθούν οι σχετικοί Κανονισμοί. Με αυτό ως δεδομένο και με άμεση την ανάγκη ταφής των νεκρών, όπως κρίθηκε από το Εφετείο, ήταν σφάλμα να αποδοθεί στην Πολιτεία ευθύνη για μη τήρηση των Κανονισμών εφόσον οι σοροί τους, μεταξύ των οποίων και η σορός του Ππασιά, δεν ήταν αναγνωρίσιμοι μετά από τρεις ημέρες που οι νεκροί ήταν εκτεθειμένοι στις υψηλές θερμοκρασίες του Αυγούστου που επέφεραν παραμόρφωση και αποσύνθεση των πτωμάτων. Όπως δεν μπορούσε να καταλογιστεί ευθύνη στην Πολιτεία και η μη διενέργεια νεκροτομών και λήψης δακτυλικών αποτυπωμάτων στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας λόγω της αποδιοργάνωσης του κρατικού μηχανισμού και της αναγκαιότητας άμεσης ταφής των νεκρών. Αυτή ουσιαστικά ήταν η πεμπουσία του σκεπτικού του Εφετείου που

εκθεμελίωσε την πραγματική βάση στην οποία στηρίχθηκε το πρωτόδικο Δικαστήριο προκειμένου να κρίνει ένοχη την Πολιτεία για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εφεσιβλήτων-εναγόντων στην εν λόγω υπόθεση και ενόψει τούτου έκανε αποδεκτή την έφεση του.

Τα γεγονότα της παρούσας υπόθεσης, υπέβαλαν χωρίς αντίλογο οι ευπαίδευτοι συνήγοροι των εφεσιβλήτων, διαφοροποιούνται από τα γεγονότα της **Ππασιάς** (ανωτέρω) για δύο βασικά λόγους. Ο πρώτος, στην υπόθεση **Ππασιά** το σκεπτικό του Εφετείου ήταν ότι το πρωτόδικο Δικαστήριο προέβη σε λανθασμένη αξιολόγηση της μαρτυρίας και, ο δεύτερος, στην εν λόγω υπόθεση δεν αναλύθηκαν και δεν αποφασίστηκαν θέματα που άπτονται του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου τα οποία, σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία. Αναφερόμενοι δε στον πρώτο λόγο, επέσυραν την προσοχή του Εφετείου στη μαρτυρία των Αθανασίου (ΜΕ.9), Λίγγη (ΜΕ7) και Καλλή (ΜΕ5), διατυπώνοντας τη θέση ότι, σε αντίθεση με την **Ππασιάς**, στην παρούσα υπόθεση η Δημοκρατία είχε εξ αρχής ισχυρή μαρτυρία ότι ο Πάλμας και οι άλλοι πέντε υπερασπιστές του Φυλακίου εκτελέστηκαν εν ψυχρώ από τούρκους στρατιώτες το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου 1974 και την επομένη, κατά την περιουλλογή, παρόλο που αναγνωρίστηκαν, μεταφέρθηκαν

και τάφηκαν ως «άγνωστοι» σε ομαδικό τάφο στο Κοιμητήριο Λακατάμιας και έκτοτε, μέχρι το 1996, δεν αποκάλυψαν στις εφεισίβλητες το θάνατό του.

Εξετάσαμε τις επί του θέματος θέσεις των ευπαιδευτών συνηγόρων των εφεισιβλήτων και καταλήξαμε ότι όντως τα γεγονότα που περιβάλλουν την παρούσα υπόθεση διαφοροποιούνται ουσιωδώς από τα γεγονότα της Ππασιάς, προσδίδοντας στην παρούσα ένα εντελώς διαφορετικό πραγματικό πλαίσιο. Με προεξάρχοντα στοιχεία διαφοροποίησης ότι στην παρούσα υπόθεση η Δημοκρατία παρουσιάζεται με μαρτυρία – αυτή του Παμπόρη (τεκμ.24), του Καραπάση (τεκμ.29) και του Λίγγη (τεκμ.44) – να γνώριζε από το 1974-1975 ότι ο Πάλμας είχε εκτελεστεί εν ψυχρώ μαζί με τους άλλους πέντε υπερασπιστές του Φυλακίου στις 7:00-7:30 μ.μ. της 16^{ης} Αυγούστου 1974 και την επομένη, παρόλο που τα νεκρά σώματα των υπερασπιστών του Φυλακίου περισυνελέγησαν και αναγνωρίστηκαν από εθνοφρουρούς υπό τον Τ/ρχη Τσαούση, εντούτοις μεταφέρθηκαν και τάφηκαν σε ομαδικό τάφο στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας ως «άγνωστοι».

Με δεδομένη την πιο πάνω μαρτυρία, προχωρούμε στην εξέταση των λόγων έφεσης οι οποίοι έχουν βασικά στο στόχαστρο τους (α) την αξιολόγηση της προσαχθείσας μαρτυρίας από το πρωτόδικο Δικαστήριο (Λόγοι έφεσης 4 και 8-26), (β) το συμπέρασμα του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι η Δημοκρατία παραβίασε αφενός τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ και τα άρθρα 8 και 15 του Συντάγματος και, αφετέρου, τις καθιερωμένες αρχές του Ανθρωπιστικού Εθνικού Δικαίου (Λόγοι έφεσης 2 και 3) και (γ) το είδος και ύψος των επιδικασθέντων αποζημιώσεων (Λόγοι έφεσης 1, 5, 6, 7 και 27).

Στο στόχαστρο των λόγων έφεσης που αφορούν το ζήτημα της αξιολόγησης βρίσκεται το συμπέρασμα του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι η Δημοκρατία γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει από το 1974-1975 ότι οι υπερασπιστές του Φυλακίου, μεταξύ των οποίων και ο Πάλμας, εκτελέστηκαν από τούρκους στρατιώτες το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου 1974 και την επομένη, παρόλο που αναγνωρίστηκαν κατά την περισυλλογή, εντούτοις τάφηκαν σε ομαδικό τάφο στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας ως «άγνωστοι». Συναφώς η ευπαιδευτη συνήγορος του εφεσείοντα, αναγνωρίζοντας ότι το Εφετείο δεν επεμβαίνει στα ευρήματα του πρωτόδικου Δικαστηρίου εκτός αν αυτά δεν είναι ευλόγως επιτρεπτά ή δεν δικαιολογούνται από τη

μαρτυρία ή είναι εξ αντικειμένου ανυπόστατα (βλ., ενδεικτικά, **Παπακοκκίνου ν. Σμιρλή κ.α. (2001) 1(Γ) Α.Α.Δ. 1653, Χ΄Ψαύλου ν. Κυριάκου κ.α. (2006) 1(Α) Α.Α.Δ. 236, Τσιαττές ν. Kokis Solomonides (Cartridges Industries) Ltd (2009) 1 Α.Α.Δ. 974, Μαυροσκούφη ν. Τράπεζας Πειραιώς (Κύπρου) Λτδ, Πολ. Εφ. 352/08 ημερ. 16.4.2014, Χλόης Κωνσταντίνου ν. Αθηνάς Άπλα, ανήλικης δια των γονέων της Γ και Β. Άπλα, Πολ. Εφ. 55/10 ημερ. 3.4.15**), διατείνεται ότι το υπό αναφορά συμπέρασμα είναι προϊόν προφανούς προκατάληψης του πρωτόδικου Δικαστηρίου έναντι των μαρτύρων του εφεσείοντα και ανεπίτρεπτων παρεμβάσεων του κατά την αντεξέταση της εφεσίβλητης 2 (σελ. 51-73 των πρακτικών), αποτέλεσμα των οποίων ήταν να προβεί σε λανθασμένη και επιλεκτική αξιολόγηση της ενώπιον του μαρτυρίας. Προς τεκμηρίωση δε της θέσης της καταλογίζει στο πρωτόδικο Δικαστήριο μια σειρά από σφάλματα, τα οποία είναι κατάσπαρτα στους λόγους έφεσης και στο περίγραμμα αγόρευσης της, που κατά την εισήγησή της δικαιολογούν επέμβαση του Εφετείου για παραμερισμό του προσβαλλόμενου συμπεράσματος. Συγκεκριμένα καταλογίζει στο πρωτόδικο Δικαστήριο ότι αγνόησε:

1. Ότι το 1993 η Δημοκρατία ενημέρωσε την εφεσίβλητη 1 ότι υπήρχε μαρτυρία πως ο σύζυγος της ήταν νεκρός και αυτή όχι μόνο αρνήθηκε να δεχθεί την ύπαρξη τέτοιας μαρτυρίας, αλλά προέβη και σε διαβήματα για την παραμονή του ονόματος του συζύγου της στον κατάλογο των αγνοουμένων,
2. Ότι το 1998 η Δημοκρατία είχε δώσει στην εφεσίβλητη 2 τα στοιχεία του Γ. Μαυρή, ο οποίος ήταν μεταξύ αυτών που είχαν περισυλλέξει τους νεκρούς του φυλακίου και ο οποίος, όταν στη συνέχεια συναντήθηκε με την εφεσίβλητη 2, αναγνώρισε σε φωτογραφίες τον πατέρα της και της ανέφερε ότι αυτός ήταν μεταξύ των νεκρών που περισυνέλεξε με άλλους την 17^η Αυγούστου 1974,
3. Τη μαρτυρία του λειτουργού της Υπηρεσίας Αγνοουμένων ΜΥ1, σύμφωνα με την οποία όλες οι πληροφορίες που υπήρχαν για τον Πάλμα περιέχονταν στο φάκελο που τηρούσε η Υπηρεσία,
4. Την ουσία της μαρτυρίας του γενετιστή Καριόλου (ΜΥ3) σύμφωνα με την οποία οι ταυτοποιήσεις με τη μέθοδο του DNA άρχισαν να γίνονται στην Κύπρο το 1999 και, επομένως, η οποιαδήποτε

προγενέστερη εκταφή των νεκρών του ομαδικού τάφου στον οποίο είχε ταφεί ο Πάλμας δεν θα οδηγούσε σε ταυτοποιήσεις,

5. Τη μαρτυρία του ιατροδικαστή Σταυρινού (ΜΥ3), σύμφωνα με την οποία οι συνθήκες που επικρατούσαν τότε στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας ήταν καώδεις λόγω κατάρρευσης του συστήματος και δεν επέτρεπαν τη διενέργεια νεκροτομών και αναγνωρίσεων και

6. Τη χαοτική κατάσταση που δημιούργησε η τουρκική εισβολή, αποτέλεσμα της οποίας ήταν αδύνατη η περιουλλογή και ταφή των νεκρών σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες.

Τα πιο πάνω κατ' ισχυρισμό σφάλματα του πρωτόδικου Δικαστηρίου καλύπτουν ουσιαστικά τους λόγους έφεσης 4, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24 και 26. Επιπρόσθετα όμως τούτων καταλογίζονται στο πρωτόδικο Δικαστήριο και άλλα σφάλματα που σχετίζονται (α) με την αποδοχή της μαρτυρίας του Λίγγη (ΜΕ7) και συγκεκριμένα ότι αυτός είχε δώσει κατάθεση το 1975, στην οποία ανέφερε από τότε ότι ο Πάλμας και οι άλλοι υπερασπιστές του Φυλακίου ήταν νεκροί. Τέτοια κατάθεση, υποστήριξε η συνήγορος του εφεσείοντα, δεν υπήρχε στο φάκελο του Πάλμα και η

Δημοκρατία αμφισβητεί ότι δόθηκε τέτοια κατάθεση και ενόψει τούτου οι ισχυρισμοί των εφεσιβλήτων ότι η Δημοκρατία γνώριζε από τότε ότι ο Πάλμας ήταν νεκρός θα έπρεπε να απορριφθούν ως γενικοί και αόριστοι (Λόγοι έφεσης 10, 11, 12, 13 και 15), (β) με την πρωτόδικη κρίση ότι το σύστημα λειτούργησε επιλεκτικά στην περίπτωση του Πάλμα, εφόσον με τις επικρατούσες τότε καώδεις συνθήκες δεν ήταν δυνατό να τηρηθούν οι διαδικασίες αναγνώρισης (Λόγος έφεσης 18), (γ) με την επίρριψη στη Δημοκρατία εγκληματικών ενεργειών, οι οποίες, όπως υποβλήθηκε, επιρρίφθηκαν προκειμένου το πρωτόδικο Δικαστήριο να θέσει το υπόβαθρο για επιδίκαση τιμωρητικών αποζημιώσεων (Λόγος έφεσης 19) και (δ) με την πρωτόδικη κρίση ότι δεν δόθηκαν πειστικές εξηγήσεις για την καθυστέρηση στις εκκαφές (Λόγος έφεσης 25).

Η αξιολόγηση της μαρτυρίας από το πρωτόδικο Δικαστήριο, αντέτειναν οι ευπαιδευτοι συνήγοροι των εφεσιβλήτων, έγινε κατά τρόπο άμεμπτο και τα όσα ο εφεσεύωντας επικαλείται ως σφάλματα δεν ευσταθούν.

Εξετάσαμε την πρωτόδικη απόφαση υπό το πρίσμα των εκατέρωθεν εισηγήσεων σ' ότι αφορά το ζήτημα της αξιολόγησης, στη

βάση της οποίας το πρωτόδικο Δικαστήριο κατέληξε στο προσβαλλόμενο συμπέρασμα. Έχοντας υπόψη την πάγια επί του ζητήματος νομολογία, την οποία αναφέρουμε πιο πάνω, καταλήξαμε ότι δεν παρέχεται στο Εφετείο δυνατότητα παραμερισμού του προσβαλλόμενου συμπεράσματος. Το ζητούμενο για το πρωτόδικο Δικαστήριο ήταν κατά πόσο η Δημοκρατία γνώριζε από το 1974-1975, ή όφειλε να γνωρίζει αν διεξήγαγε δέουσα έρευνα, ότι ο Πάλμας ήταν νεκρός. Η κρίσιμη μαρτυρία επί του ζητήματος αυτού ήταν οι καταθέσεις των Παμπόρη (Τεκμ. 24) και του Καραπάση (Τεκμ.29) οι οποίες βρίσκονταν στο φάκελο που τηρούσε η Υπηρεσία Αγνοουμένων για τον Πάλμα, καθώς επίσης και η μαρτυρία του Λίγγη (ΜΕ7). Στη βάση της μαρτυρίας αυτής κρίνουμε πως ήταν εύλογο, αν όχι αναπόφευκτο, το συμπέρασμα του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι η Δημοκρατία γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει, αν όντως διενεργούσε έρευνα, από το 1974-1975 ότι ο Πάλμας και οι άλλοι πέντε υπερασπιστές του Φυλακίου εκτελέστηκαν εν ψυχρώ από τούρκους στρατιώτες το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου 1974 και παρόλο που κατά την περισυλλογή που έγινε την επομένη αναγνωρίστηκαν, εντούτοις τάφηκαν όλοι σε ομαδικό τάφο στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας ως «άγνωστοι». Το γεγονός ότι κατά την κρίσιμη περίοδο η κατάσταση που διαμορφώθηκε ως αποτέλεσμα της τουρκικής

εισβολής ήταν καοτική, δεν αποτελεί στοιχείο που θα μπορούσε να εκθεμελιώσει το εν λόγω συμπέρασμα, εφόσον υπήρξε από τότε ισχυρή μαρτυρία για την αναγνώριση των έξι υπερασπιστών του Φυλακίου που φονεύθηκαν από τούρκους στρατιώτες. Μαρτυρία που περιήλθε σε γνώση της Δημοκρατίας από το 1975 – καταθέσεις Παμπόρη (Τεκμ. 24) και Λίγγη (ΜΕ7) – ή που θα μπορούσε να περιέλθει σε γνώση της Δημοκρατίας από τότε - μαρτυρία Καραπάσιη και Γ. Μαυρή που περισυνέλεξαν τους νεκρούς του Φυλακίου – αν οι αρχές της Δημοκρατίας ενεργούσαν για εντοπισμό και λήψη της εν λόγω μαρτυρίας. Το ότι η Δημοκρατία αμφισβητεί ότι ο Λίγγης έδωσε τέτοια κατάθεση δεν ήταν αφεαυτού στοιχείο για τη μη αποδοχή της μαρτυρίας του - όπως είναι η θέση της συνηγόρου του εφεσείοντα - εφόσον ήταν εντός της εξουσίας του πρωτόδικου Δικαστηρίου να αποδεχθεί την εν λόγω μαρτυρία. Σ' ότι δε αφορά τη μαρτυρία του γενετιστή Καριόλου (ΜΥ2), ούτε αυτή θα μπορούσε να πλήξει το υπό αναφορά συμπέρασμα καθότι το ζητούμενο για το πρωτόδικο Δικαστήριο ήταν κατά πόσο η Δημοκρατία είχε, ή θα μπορούσε να έχει αν διενεργούσε δέουσα έρευνα, μαρτυρία για το θάνατο του Πάλμα και όχι πότε άρχισε στην Κύπρο η ταυτοποίηση των νεκρών με τη μέθοδο του DNA. Εξάλλου η Δημοκρατία δεν ανέμενε τις εκκοκαφές και τις επακόλουθες ταυτοποιήσεις του 1999 για να

πληροφορήσει την εφεσίβλητη 1 για το θάνατο του συζύγου της. Την είχε πληροφορήσει επίσημα ότι ο σύζυγος της ήταν νεκρός και ότι τάφηκε στο Στρατιωτικό Κοιμητήριο Λακατάμιας από το 1996, 3 χρόνια δηλαδή πριν την εκσκαφή του τάφου και την ταυτοποίηση του. Ανάλογες παρατηρήσεις γίνονται και για τις αιτιάσεις της συνηγόρου του εφεσείοντα αναφορικά με την ενημέρωση που είχαν οι εφεσίβλητες 1 και 2 το 1993 και 1998, αντίστοιχα.

< Ενόψει των πιο πάνω - και παρά τις παρεμβάσεις του πρωτόδικου Δικαστηρίου κατά την αντεξέταση της εφεσίβλητης 2 οι οποίες εν πάση περιπτώσει θα έπρεπε να είχαν αποφευχθεί - δεν παρέχεται δυνατότητα επέμβασης από το Εφετείο στο κρίσιμο για την υπόθεση συμπέρασμα του πρωτόδικου Δικαστηρίου. Ως εκ τούτου οι Λόγοι έφεσης 4 και 8-25, πλην του Λόγου έφεσης 19 ο οποίος θα εξεταστεί στο πλαίσιο των λόγων που αφορούν τις αποζημιώσεις, δεν ευσταθούν και απορρίπτονται.

Με δεδομένη την ορθότητα του πιο πάνω συμπεράσματος, προχωρούμε στην εξέταση των λόγων έφεσης 2 και 3 που έχουν στο στόχαστρό τους την κατάληξη του πρωτόδικου Δικαστηρίου ότι η Δημοκρατία παραβίασε τα άρθρα 2 και 3 της ΕΣΔΑ, τα άρθρα 8 και

15 του Συντάγματος, καθώς επίσης και τις καθιερωμένες αρχές του Ανθρωπιστικού Εθιμικού Δικαίου.

Δύο είναι τα σφάλματα που καταλογίζονται στο πρωτόδικο Δικαστήριο με τους υπό συζήτηση λόγους έφεσης. Το πρώτο ότι εξέτασε και αποφάσισε ότι η Δημοκρατία παραβίασε το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ και το Διεθνές Ανθρωπιστικό Εθιμικό Δίκαιο, παραβλέποντας ότι οι εφεσίβλητες δεν είχαν δικογραφήσει ισχυρισμούς για τα ζητήματα αυτά (3ος λόγος έφεσης) και, το δεύτερο, πως εσφαλμένα αποφάσισε ότι η διαδικαστική (procedural) υποχρέωση που προβλέπεται από το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ για διεξαγωγή έρευνας αναφορικά με την τύχη αγνοουμένου βαρύνει τη Δημοκρατία και όχι την Τουρκία (2^{ος} λόγος έφεσης).

Αρχίζοντας από τον 3^ο λόγο έφεσης να επισημάνουμε κατ' αρχάς ότι όντως στο δικόγραφο των εφεσιβλήτων δεν διατυπώνεται ισχυρισμός ότι η Δημοκρατία παραβίασε το Ανθρωπιστικό Εθιμικό Δίκαιο και το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, το οποίο προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή. Προκύπτει επομένως το ερώτημα κατά πόσο το πρωτόδικο Δικαστήριο, εξετάζοντας τα δύο αυτά ζητήματα, παραγνώρισε την πάγια νομολογία σύμφωνα με την οποία όφειλε να περιοριστεί στην

επίλυση των επιδίκων θεμάτων όπως αυτά καθορίζονταν στις έγγραφες προτάσεις και να μην επιληφθεί θεμάτων που δεν εγείρονταν στα δικόγραφα (**Παναγή κ.α. ν. Λαζάρου (1996) 1 Α.Α.Δ. 1317, Βοσκού κ.α. ν. Ζήνωνος (2003) 1 Α.Α.Δ. 659** και **Ευάνθη ν. Νεοφύτου κ.α., Πολ. Εφ. 38/2010 ημερ. 8.12.14**).

Εξετάσαμε την επί του θέματος εκατέρωθεν επιχειρηματολογία και καταλήξαμε ότι εσφαλμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο εξέτασε το Ανθρωπιστικό Εθιμικό Δίκαιο, ενώ ορθά εξέτασε κατά πόσο η Δημοκρατία παραβίασε το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ.

Επιγραμματικά, το Ανθρωπιστικό Εθιμικό Δίκαιο αφορά τον σεβασμό των Κανόνων Δικαίου των ενόπλων συρράξεων και ανάγεται στη Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης του 1868, στους Κανονισμούς της Χάγης του 1899 και του 1907 και στο Πρωτόκολλο της Γενεύης για την απαγόρευση της χρήσης αερίων του 1925. Μεταγενέστερα δε συμπληρώθηκε με τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977, τη Σύμβαση για την Απαγόρευση Ορισμένων Συμβατικών Όπλων το 1980 και τα πέντε Πρωτόκολλα της, τη Σύμβαση του 1993 για τα Χημικά Όπλα και τη Σύμβαση της Οπάβας του 1997 για την Απαγόρευση των Ναρκών κατά προσωπικού, καθώς επίσης και από το Καταστατικό

του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου του 1998 που περιέχει, μεταξύ άλλων, κατάλογο εγκλημάτων πολέμου που εμπίπτουν στη Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου (βλ. **Μελέτη για το Εθιμικό Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο της Jean-Marie Henckaerts που εκδόθηκε το 2007 από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης του Παντείου Πανεπιστημίου**). Από την ιστορική αυτή αναδρομή είναι πρόδηλο ότι το Ανθρωπιστικό Εθιμικό Δίκαιο καλύπτει ένα ευρύ και αυτόνομο τομέα του Διεθνούς Δικαίου και μόνο στην περίπτωση που οι εφεσίβλητες καταλόγιζαν στη Δημοκρατία τι ακριβώς παραβίασε, θα μπορούσε το πρωτόδικο Δικαστήριο να εξετάσει τέτοιο ζήτημα. Κατά συνέπεια εσφαλμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο εξέτασε και στη συνέχεια αποφάσισε ότι η Δημοκρατία παραβίασε το υπό αναφορά Δίκαιο εφόσον τέτοιο ζήτημα δεν ήταν επίδικο και ενόψει τούτου το σκέλος του 3^{ου} λόγου έφεσης που το αφορά δεν ευσταθεί.

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο και σ' ότι αφορά το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, το οποίο περιλαμβάνεται στο δεύτερο σκέλος του 3^{ου} λόγου έφεσης. Με το δικόγραφο τους οι εφεσίβλητες ναι μεν δεν διατυπώνουν ισχυρισμό για παραβίαση και αυτού του άρθρου, αλλά

ορθά το πρωτόδικο Δικαστήριο προσέγγισε το ζήτημα, επισημαίνοντας ότι παρόλο που οι εφεσίβλητες δεν κάνουν σαφή ειδική αναφορά στο Άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, εντούτοις στην παρ. 16(β), (δ), (ζ), (η), (θ) και (ι) της Έκθεσης Απαίτησης τους δικογραφούν παραλείψεις της Δημοκρατίας που αφορούν τη διαδικαστική υποχρέωση κάθε κράτους – μέλους της ΕΣΔΑ για αποτελεσματική έρευνα της τύχης ενός αγνοουμένου. Επιπρόσθετα τούτου, σημειώνουμε ότι τα άρθρα 2¹ και 3² της ΕΣΔΑ, όπως προκύπτει και από την ανάλυση που γίνεται στην **Ππασιάς** (ανωτέρω), είναι αλληλένδετα εφόσον πραγματεύονται το έννομο αγαθό της ζωής, τόσο υπό το ουσιαστικό όσο και το διαδικαστικό σκέλος και ως εκ τούτου, στο πλαίσιο των δικογραφημένων ισχυρισμών των εφεσιβλήτων για παραβίαση διατάξεων της ΕΣΔΑ, ορθώς εξετάστηκε και το άρθρο 2. Κατά συνέπεια το δεύτερο σκέλος του 3^{ου} λόγου έφεσης δεν ευσταθεί και ακολουθεί η εξέταση του 2^{ου} λόγου έφεσης, με τον οποίο αποδίδεται

¹ «2.1. Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. Εις ουδένα δύναται να επιβληθή εκ προθέσεως θάνατος, ειμή εις εκτέλεσιν θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρουμένου υπό του νόμου δια της ποινής ταύτης.

2. Ο θάνατος δεν θεωρείται ως επιβαλλόμενος κατά παράβασιν του άρθρου τούτου, εις ας περιπτώσεις θα επήρχετο συνεπεία χρήσεως βίας καταστάσης απολύτως αναγκαίας :

α. δια την υπεράσπισιν οιοσδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας.

β. δια την πραγματοποιήσιν νομίμου συλλήψεως ή προς παρεμπόδισιν αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου.

γ. δια την καταστολήν, συμφώνως τω νόμω, στάσεως ή ανταρσίας.

² 3. Ουδεις επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικής.»

σφάλμα στην κρίση του πρωτόδικου Δικαστηρίου «... ότι η υποχρέωση που προκύπτει από το Άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και ιδιαίτερα στο βαθμό που αφορά την αποτελεσματική διερεύνηση στην παρούσα περίπτωση βαρύνει την Κυπριακή Δημοκρατία».

Η συνήγορος του εφεσείοντα προώθησε τον υπό συζήτηση λόγο έφεσης με άξονα τη θέση ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΑΔ η υποχρέωση για διεξαγωγή έρευνας για τις συνθήκες εξαφάνισης ενός προσώπου βαρύνει το Κράτος στα χέρια του οποίου ο αγνοούμενος θεάθηκε για τελευταία φορά ζωντανός.

Αντίθετη βεβαίως είναι η θέση των συνηγόρων των εφεσιβλήτων οι οποίοι, με αναφορά στην ίδια ουσιαστικά νομολογία, υποστήριξαν την ορθότητα της πρωτόδικης απόφασης, τονίζοντας ότι η διαδικαστική υποχρέωση ενός Κράτους να προβεί σε αποτελεσματική διερεύνηση θεωρείται ανεξάρτητη από το κατά πόσο το Κράτος είναι υπεύθυνο για το θάνατο του αγνοουμένου.

Η νομολογία, στην οποία αναφέρθηκαν οι συνήγοροι των διαδίκων αναφορικά με τη διαδικαστική υποχρέωση των κρατών-μελών της ΕΣΔΑ για διεξαγωγή αποτελεσματικής έρευνας για την τύχη ενός

αγνοουμένου που απορρέει από το άρθρο 2, παρατίθεται σε έκταση στην **Ππαισιός** (ανωτέρω) και δεν θα την επαναλάβουμε. Όπως λέχθηκε στην εν λόγω υπόθεση «... η διεξαγωγή έρευνας δεν επιβάλλεται μόνο όταν ένα όργανο ενός κράτους προκαλεί το θάνατο είτε εκ προθέσεως είτε λόγω βαριάς αμέλειας, αλλά (και) όταν τρίτος αφαιρεί τη ζωή εκ προθέσεως ή από αμέλεια». Στην προκείμενη περίπτωση αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι ο Πάλμας εκτελέστηκε εν ψυχρώ από τούρκους στρατιώτες και ότι την επομένη περισυνελέγηκε η σορός του από εθνοφρουρούς. Με δεδομένη δε την αποδοχή μαρτυρίας ότι η σορός του Πάλμα αναγνωρίστηκε - όπως αναγνωρίστηκαν και οι σοροί των άλλων 5 υπερασπιστών του Φυλακίου - επέβαλλε στη Δημοκρατία υποχρέωση δυνάμει του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ για διεξαγωγή έρευνας ως προς την τύχη της σορού του. Έρευνα που η Δημοκρατία παρέλειψε να διεξάγει, παρόλο που από τότε υπήρχε μαρτυρία για τις συνθήκες θανάτωσης και του τόπου ταφής του. Στη βάση αυτή ορθώς το πρωτόδικο Δικαστήριο έκρινε ένοχη τη Δημοκρατία για παραβίαση της διαδικαστικής υποχρέωσης που είχε δυνάμει του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ και κατά συνέπεια ο 2^{ος} λόγος έφεσης δεν ευσταθεί και απορρίπτεται.

Απέμεινε η εξέταση των λόγων έφεσης – των υπ' αρ. 1, 5, 6, 7, 19 και 27 – που αφορούν το είδος και το ύψος των επιδικασθέντων αποζημιώσεων.

Το ζήτημα των αποζημιώσεων για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξετάστηκε από την Πλήρη Ολομέλεια στη **Γιάλλουρος** (ανωτέρω), με ευρεία αναφορά τόσο στην ημεδαπή όσο και στη διεθνή νομολογία. Αναγνωρίστηκε εν πρώτοις ότι η παραβίαση ανθρώπινου δικαιώματος παρέχει δικαίωμα έννομης προστασίας μέσω της δικαστικής οδού, με τις θεραπείες του δικαίου. Αναγνώριση που συνάδει με την αρχή δικαίου ότι όπου υπάρχει αδικοπραξία (wrong) πρέπει να υπάρχει και θεραπεία. Το θύμα επομένως παραβίασης ανθρώπινου δικαιώματος δικαιούται σε αποζημίωση, με προεξάρχουσα την αρχή της δίκαιης αποζημίωσης (equitable compensation) η οποία είναι το μέτρο των αποζημιώσεων τόσο για την υλική όσο και τη μη υλική ζημία, γνωστή ως ηθική ζημία (moral damages). Ζημιά που, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει την ανησυχία, θλίψη, αγωνία, το αίσθημα αδικίας, τον δυσμενή επηρεασμό του τρόπου ζωής, τον πόνο και την οδύνη. Πέραν τούτων αναγνωρίστηκε ότι οι αποζημιώσεις μπορεί να προσλάβουν επιβαρυντικό χαρακτήρα όπου η βλάβη είναι ποικιλοτρόπως βαριά και, σε εξαιρετικές

περιπτώσεις, μπορεί να προσλάβουν τιμωρητικό χαρακτήρα προς παραδειγματισμό. Σημειώθηκε ωστόσο ότι μέχρι τότε δεν είχαν εγκριθεί τιμωρητικές αποζημιώσεις για παραβίαση ανθρώπινου δικαιώματος, με την επισήμανση από τη μειοψηφία (Αρτεμίδης, Δ.) ότι με την ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 30 του Συντάγματος, είναι νομικά αδόκιμος πλέον ο χαρακτηρισμός των αποζημιώσεων ως «τιμωρητικών», «παραδειγματικών» ή «επαυξημένων». Και αυτό αφού ο μοναδικός σκοπός της αποζημίωσης είναι η επανόρθωση, από τον υπαίτιο, της ζημιάς που υπέστη το θύμα από βλάβη που υπέστη ως αποτέλεσμα της παραβίασης του δικαιώματός του. Ειδικά δε για το ζήτημα των «τιμωρητικών» αποζημιώσεων να αναφέρουμε ότι αυτό αποτέλεσε αντικείμενο εξέτασης σε σωρεία αποφάσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Με θεμελιακή την **Papakokkinou and Others v. Kanther (1982) 1 C.L.R. 65**, η οποία επιβεβαιώθηκε και από τη μεταγενέστερη νομολογία. Όπως από τις **Μήτα v. Γ. Κ. Σοφοκλέους (2003) 1 Α.Α.Δ. 1952**, **Είκοσι v. Γενικού Εισαγγελέα (2007) 1 Α.Α.Δ. 467**, **Νικολάου v. Επίσημου Παραλήπτη (2009) 1(B) Α.Δ.Δ. 1339**, **Κωνσταντίνου v. Καραμεσίνη (2011) 1 Α.Α.Δ. 715**, **Phileleftheros Public Company Ltd κ.α. v. Χριστοδούλου (2012) 1 Α.Α.Δ. 1763** και **Άγγελος Κυριάκου Εκδόσεις Λτδ v. Κυπριακή Δημοκρατία**,

Πολ. Εφ. 267/09 ημερ. 9.9.13 και με υιοθέτηση των αρχών που καθορίστηκαν στην **Rookes v. Barnard [1964] A.C. 1129**.

Ό,τι προκύπτει από τη θεώρηση της επί του θέματος νομολογίας είναι ότι οι παραδειγματικές ή τιμωρητικές αποζημιώσεις αποσκοπούν στο να τιμωρήσουν τον εναγόμενο και να τον αποτρέψουν από παρόμοια συμπεριφορά στο μέλλον. Δεν αποσκοπούν όμως στην αποκατάσταση του θύματος όπως είναι οι συνήθεις αποζημιώσεις, αλλά τέτοιες αποζημιώσεις επιδικάζονται όταν διαπιστώνεται βλάβη στα αισθήματα του ενάγοντα λόγω της επίδειξης από τον εναγόμενο στοιχείων ακραίας αλαζονείας ή καταπιεστικής συμπεριφοράς για την οποία επιβάλλεται η τιμωρία του ως ένδειξη της απέχθειας με την οποία ο νόμος αντιμετωπίζει τέτοια συμπεριφορά.

Τα θύματα παραβίασης λοιπόν ανθρώπινου δικαιώματος, όπως είναι και οι εφεσίβλητες, δικαιούνται σε δίκαιη αποζημίωση και σε εξαιρετικές περιπτώσεις και τιμωρητικές αποζημιώσεις. Αρχίζοντας από το τελευταίο θεωρούμε σφάλμα - έκδηλο μάλιστα - του πρωτόδικου Δικαστηρίου να εντάξει την υπό κρίση περίπτωση στις εξαιρετικές εκείνες περιπτώσεις που δικαιολογούσαν επιδίκαση

τιμωρητικών αποζημιώσεων για δύο λόγους. Ο πρώτος, τέτοιες αποζημιώσεις δεν αξιώνονταν από τις εφεσίβλητες και ήταν σφάλμα του πρωτόδικου Δικαστηρίου να επιληφθεί του ζητήματος το οποίο ηγέρθηκε στο στάδιο των αγορεύσεων και, ο δεύτερος, η περίπτωση δεν ήταν δόκιμη, όπως εσφαλμένα αποφάσισε, για επιδίκαση τιμωρητικών αποζημιώσεων αφού η παράλειψη της Δημοκρατίας να διενεργήσει αποτελεσματική έρευνα για την τύχη της σορού του Πάλμα δεν ήταν σε καμιά περίπτωση προϊόν ακραίας αλαζονείας ή καταπιεστικής για τις εφεσίβλητες συμπεριφοράς. Αντίθετα, το δράμα της οικογένειας του, όπως και το δράμα όλων των οικογενειών των αγνοουμένων, ήταν και δικό της δράμα το οποίο φρόντισε να απαλύνει με την οικονομική στήριξη των οικογενειών των αγνοουμένων, συμπεριλαμβανομένης και της οικογένειας του τραγικού Πάλμα, στα δύσκολα χρόνια που επακολούθησαν (**Ππασιάς**, ανωτέρω). Κάτω από αυτά τα περιστατικά η επιδίκαση τιμωρητικών αποζημιώσεων για την παράλειψη των στρατιωτικών και αστυνομικών αρχών να συντονιστούν προς διαλεύκανση των συνθηκών θανάτωσης και ταφής του Πάλμα και, στη συνέχεια, να πληροφορήσουν ανάλογα την οικογένεια του ήταν πρόδηλο λάθος και ως εκ τούτου οι λόγοι έφεσης 5, 6 και 7 ευσταθούν. Όπως ευσταθεί και ο λόγος έφεσης 19 ο οποίος προσβάλλει το πρωτόδικο εύρημα ότι

οι παραλείψεις της Δημοκρατίας να διενεργήσει έρευνα για την τύχη του Πάλμα εξισώνονται με εγκληματική ενέργεια, εύρημα που όπως ορθά επεσήμανε η συνήγορος του εφεσείοντα δεν έχει έρεισμα στα περιστατικά της υπόθεσης και προφανώς εξήχθη για να αποτελέσει υπόβαθρο προς επιδίκαση τιμωρητικών αποζημιώσεων.

Απέμεινε προς εξέταση το ευαίσθητο θέμα της δίκαιης αποζημίωσης, για το οποίο σχετικοί είναι οι λόγοι έφεσης 1 και 27.

Με τον πρώτο λόγο έφεσης προβάλλεται ότι εσφαλμένα το πρωτόδικο Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι εφεσιβλητες υπέστησαν ψυχική ταλαιπωρία, σε βαθμό διαφορετικό από το εάν γνώριζαν για το θάνατο του συζύγου και πατέρα τους. Πρόκειται για λόγο ο οποίος προωθήθηκε στη βάση ότι δεν προσκομίστηκε μαρτυρία ειδικού ψυχολόγου που να εξηγεί την όποια διαφορετική ψυχική ταλαιπωρία των εφεσιβλήτων ως αποτέλεσμα της άγνοιας που είχαν για την τύχη του ανθρώπου τους. Λόγος που έκδηλα δεν ευσταθεί. Προς τούτο είναι αρκετό να παραθέσουμε αυτούσιο το πιο κάτω απόσπασμα από την απόφαση του ΕΔΑΔ στη **Varnava and Others v. Turkey, Appl 16064-16073/9000 ημερ. 10.1.08:-**

«137. All the second applicants had, in their view, been victims of inhuman treatment. Three were wives of the missing men, and six of mothers or fathers (though other relatives have taken over as applicants in some cases). They have all lived with uncertainty and anguish for over 25 years. The wives have never remarried as they do not see themselves as widows. They have never given up trying to find out what happened and their anguish is worsened by the fact that there are people with information who are not revealing what they know (citing Comm. Rep, § 157, where it was stated that information about former Turkish Cypriot commanders was being concealed) and the lack of co-operation of the Turkish forces with attempts to obtain information (Dillon Commission, p.18, second para.). This all produced helplessness and frustration in the second applicants. Further, the situation disclosed inhuman treatment inflicted as a matter of practice.»

Υιοθετούμε και επαναλαμβάνουμε και για τους σκοπούς της παρούσας το προαναφερθέν σκεπτικό, με την επισήμανση ότι η αβεβαιότητα και η αγωνία μέσα στην οποία ζούσαν οι εφεσίβλητες για πολλά χρόνια σ' ό,τι αφορά την τύχη του συζύγου και πατέρα τους ασφαλώς και αναστάτωσε τη ζωή τους και τους προκάλεσε ψυχική ταλαιπωρία και οδύνη, για την τεκμηρίωση της οποίας δεν 'ήταν απαραίτητη η μαρτυρία ειδικού ψυχολόγου. Θεωρούμε όμως καθοδηγητική την εν λόγω απόφαση σε σχέση με το ύψος των αποζημιώσεων που επιδίκασε το ΕΔΑΔ στις οικογένειες των αγνοουμένων για την παραβίαση του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ από την Τουρκία σ' ό,τι αφορά τη διακρίβωση της τύχης των αγνοουμένων ανθρώπων τους. Τους επιδίκασε αποζημιώσεις ύψους €12.000 για ηθική βλάβη για την αγωνία που βίωσαν ως αποτέλεσμα της υπό

αναφορά παραβίασης. Συναφώς θεωρούμε λανθασμένη την προσέγγιση του ζητήματος από το πρωτόδικο Δικαστήριο να αναζητήσει καθοδήγηση αποκλειστικά από τις αποφάσεις του ΕΔΑΔ στις **Bazorkina** και **Baysayeva** (ανωτέρω), υιοθετώντας προς τούτο μία μεθοδολογία βασιζόμενη σε αριθμητικό πολλαπλασιαστή των χρόνων που παρήλθαν από την εξαφάνιση του αγνοούμενου μέχρι τον χρόνο πληροφόρησης επί €6.000 το χρόνο. Η μεθοδολογία αυτή, έχουμε την άποψη, ότι είναι ξένη με τη φιλοσοφία της επιδίκασης αποζημιώσεων με μέτρο τη δίκαιη αποζημίωση (**Γιάλλουρος**, ανωτέρω).

Υπό τα περιστατικά της παρούσας υπόθεσης, και αναγνωρίζοντας ότι το όποιο ποσό αποζημίωσης στις εφεσίβλητες δεν είναι ικανό να μειριάσει τον πόνο και τη ψυχική τους αναστάτωση που βίωσαν για 20 και πλέον χρόνια αναμένοντας να πληροφορηθούν επίσημα την τύχη του συζύγου και πατέρα τους, καταλήξαμε ότι ένα ποσό της τάξης των €20.000 για την εφεσίβλητη 1 (σύζυγο) και ένα ποσό της τάξης των €10.000 για εκάστη των εφεσιβλήτων 2 και 3 (θυγατέρων) θα αποτελούσε υπό τις περιστάσεις δίκαιη αποζημίωση. Καταλήγοντας δε να επαναλάβουμε αυτό που, ως φόρο τιμής προς τους νεκρούς της τουρκικής εισβολής, λέχθηκε και στην **Ππαιάς**

(ανωτέρω). Ότι δηλαδή η θυσία του τραγικού Πάλμα «... αναγνωρίζεται και τιμάται από την οικογένεια του. Την ίδια αναγνώριση και τιμή του αποδίδουμε καθηκόντως και εμείς, τόσο σαν Δικαστές όσο και σαν μέλη μιας τραγικά δοκιμασθείσας και δοκιμαζόμενης Πολιτείας. Η Δημοκρατία φρόντισε, με τα πενιχρά οικονομικά μέσα που διέθετε, την οικογένεια του, χωρίς όμως να μπορέσει, όπως και κανείς δεν μπορούσε, να αναπληρώσει το κενό που άφησε ο θάνατος του ή να απαλύνει την αγωνία και την οδύνη που έφερε μαζί της η είδηση για την εξαφάνιση του.»

Ενόψει των πιο πάνω η έφεση επιτυγχάνει μερικώς. Η πρωτόδικη απόφαση, σ' ότι αφορά τις τιμωρητικές αποζημιώσεις, παραμερίζεται και σ' ότι αφορά τις χρηματικές αντικαθίσταται με απόφαση σύμφωνα με την οποία επιδικάζεται στην εφεσίβλητη 1 ως δίκαιη αποζημίωση το ποσό των €20.000 και προς όφελος εκάστης των εφεσιβλήτων 2 και 3 το ποσό των €10.000, με νόμιμο τόκο από την ημερομηνία καταχώρισης της αγωγής. Περαιτέρω επιδικάζονται στις εφεσίβλητες έξοδα για την πρωτόδικη διαδικασία στην αντίστοιχη με την παρούσα απόφαση κλίμακα, ενώ ως αποτέλεσμα της μερικής επιτυχίας της έφεσης δεν εκδίδεται καμιά διαταγή για έξοδα.

Τα πρωτόδικα έξοδα να υπολογιστούν από τον Πρωτοκολλητή και να τεθούν ενώπιον του Δικαστηρίου για έγκριση.

Γ. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, Δ.

Μ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Δ.

Τ. ΨΑΡΑ-ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ, Δ.

/κβπ